

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **Скиби Івана Петровича**
з теми **«Інструментальне знання в контексті соціальної діяльності в
інформаційному суспільстві»**, представлену на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук зі спеціальності **09.00.03 – соціальна філософія
та філософія історії**

У сучасну епоху глобалізації та інформаційних технологій цивілізація вступає з величезним запасом знань, саме вони створюють передумови для довгострокових соціальних, політичних, економічних та геостратегічних перетворень, тому актуальність дослідження феномену інструментального знання в умовах сучасних соціальних трансформацій є беззаперечною, адже засобом збереження та відтворення цивілізаційних засад будь-якого суспільства були і залишаються знання. Вони водночас уособлюють прагматично-орієнтовану діяльність і глибинні духовно-ціннісні засади національного буття, умінням ефективно використовувати можливості наукового потенціалу в інформаційну епоху. Саме в цей період пріоритетного значення набувають соціальні технології, які дозволяють вирішувати більшість завдань, що постають перед суспільством, а тому «інструментальне знання стає основою ІКТ, НІ-ТЕСН, впровадження яких викликає соціальні зміни. Високі технології трансформують усю площину соціокультурного середовища інформаційної епохи, впливаючи на світоглядні та ціннісні орієнтири людини, свідомість як окремої особистості, так і суспільну. Суттєвим наслідком їхнього поширення є виникнення віртуальної реальності. ІКТ також демонструють здатність ставати інструментом для обробки інформації і здобуття нового знання чи використовуватися у різних сферах суспільного буття» (С. 9).

Дисертація Скиби І.П., де у контексті соціальної діяльності в інформаційному суспільстві обґрунтовуються можливості та значення інструментального знання, є теоретично і практично значущою, особливо для Української держави, адже тема дисертації визначається сучасним революційним етапом соціально-економічного поступу нашої країни, який характеризується ситуацією ринкової невизначеності, нестабільністю та швидкими змінами зовнішнього середовища, тому теоретико-методологічний аналіз інструментального знання в контексті соціальної діяльності допомагає сконструювати світоглядні засади процесу життєзабезпечення будь-якого народу, осмислити його внесок до загальнолюдської інтелектуальної скарбниці, визначити шляхи майбутніх соціально-економічних перетворень.

Рецензована дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків і списку використаної літератури. У вступі автор обґрунтовує актуальність досліджуваної проблеми, мету і завдання дослідження, його теоретичне і практичне значення. Головними методами дисертаційної роботи визначаються системний, культурно-історичний та соціокультурний підхід у їхньому діалектичному зв'язку. Для вирішення більш конкретних завдань дисертаційного дослідження дисертант керувався діалектичними принципами сходження від абстрактного до конкретного, єдності історичного і логічного, взаємозв'язку та розвитку, загальнонауковими принципами історизму, герменевтики тощо

Серед завдань дослідження відповідно до логічної побудови дисертації системно виокремлюється уточнення культурно-історичного і соціально-філософського змісту поняття «інструментальне знання», окреслюється методологічна основа дослідження інструментальності наукового знання та з'ясовується місце і роль інструментального знання у бутті соціуму, запропоновано дослідити інноваційну та праксеологічну функції інструментального знання та проаналізувати механізми реалізації

інструментального знання у соціокультурній діяльності, встановити місце інструментального знання у науково-технічній діяльності соціуму, виявити специфіку інструментального знання в умовах інформатизації суспільства, а також дослідити його можливості у вирішенні соціальних проблем, показати особливості застосування інструментального знання у сфері освітніх послуг інформаційного суспільства.

Вирішення зазначених дослідницьких завдань дозволило у межах кандидатської дисертації запропонувати обґрунтований шлях досягнення мети дослідження, яка полягає у встановленні особливостей функціонування інструментального знання в різних соціальних практиках інформаційного суспільства.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження інструментального знання в контексті соціальної діяльності» здійснюється систематизація теоретико-методологічних засад проблематики взаємозв'язку можливостей інструментального знання в контексті соціальної діяльності в умовах інформаційного суспільства, надається авторське розуміння поняття «інструментальне знання», яке на відміну від понять «практичне знання», «технічне знання» та ін. є більш загальним, універсальним, вбирає в себе спільні характеристики вищезазначених понять щодо характеристики знання з точки зору засобу, який опосередковує людську діяльність (як когнітивну так і соціальну). Поняття «інструментальне знання» вказує на взаємозв'язок і певну співвіднесеність таких понять, як «людина», «діяльність», «знання як засіб», «соціальні практики» (С. 14) тощо.

Дисертантом визначаються положення для аналізу в наступних розділах роботи, вказується на те, що плюралістичний характер методологічних підходів в системі адекватної методологічної стратегії створює необхідні умови успішного вирішення завдань дисертації завдяки адаптації понятійного апарату до специфіки досліджуваних проблем: «при цьому базова складова змісту ключових понять у

межах певної парадигми дозволяє нам у найбільш загальному значенні цього поняття визначити інструментальне знання як інтелектуальне знаряддя, засіб, що використовується для досягнення певної мети у процесі соціальної діяльності (практичної чи духовної (отримання нового знання)), яке може виступати у вигляді методу, теорії, технології, припису тощо. Відповідно, розрізняється інструментальне знання в контексті ідеальної (отримання нового знання) діяльності і інструментальне знання в контексті практичної діяльності» (С. 57).

Крім того, відкритими темами для обговорення з боку наукового середовища залишається дослідження соціальних практик як самостійного соціального феномену. Сьогодні вони розуміються як сукупність соціальної дії та соціального досвіду і характеризуються плюралізмом. Соціальні практики стають основою соціальної дії, яка породжує соціальну структуру й у такий спосіб лежать в основі суспільного життя (С. 50-51).

Другий розділ «Соціокультурний зміст інструментального знання» присвячений аналізу інноваційної та праксеологічної функції інструментального знання, а також досліджується соціокультурна діяльність як процес реалізації інструментального знання. Доводиться, що інноваційна функція інструментального знання полягає у здатності створювати нове, давати відповідь на питання «як», у тому числі і в практичному вимірі. Найповнішою мірою вона проявляється у творенні різного гатунку технологій (С. 59). Практиологічна функція інструментального знання визначається його роллю в різних сферах соціальної діяльності. Тобто вирішенням проблем соціальної практики (проблем виробництва, фінансової, політичної, правової, моральної тощо сфер) засобами соціально-гуманітарного, природничо-наукового, науково-технічного інструментального знання. Ці функції є взаємопов'язаними: з одного боку, інноваційна функція лежить в основі праксеологічної, а з іншого – специфіка реалізації праксеологічної функції коректує інноваційну функцію. Наукове інструментальне знання, на відміну від традиційного, більшою мірою демонструє

здатність до створення інновацій, що спільно з ціннісно-цільовими установками сучасного соціуму відбивається в інноваційному характері соціальної діяльності (С. 70-72).

Дисертантом було запропоновано структуру інструментального знання через розгляд його класифікацій, головним критерієм яких було визначено тип соціальних практик. Дана класифікація дозволяє побачити його залежність від особливостей існуючої системи культури, суб'єктів соціокультурної діяльності, типів соціальних практик, стимулів соціальної діяльності тощо (С. 99-100).

Оригінальний підхід демонструється автором у п. 2.3., який присвячено виявленню місця і ролі інструментального знання у науково-технічній діяльності. Було проведене розгорнуте обґрунтування положення про те, що основу науково-технічної діяльності складає науково-технічне інструментальне знання. У традиційному розумінні науково-технічна діяльність є процесом застосування досягнень природничих наук у розвитку техніки та технологій. Нині науково-технічне знання отримало певну самостійність, проте в його творенні беруть участь і інші галузі науки, у тому числі і гуманітарне знання. Тенденції розвитку науково-технічної діяльності (технонаука, високі технології, коеволюційний вектор та ін.), що містять до того ж певні суперечності, визначають подальший розвиток науково-технічного інструментального знання. Науково-технічне знання втілюється в різних технологіях і через них здійснюється вплив на соціокультурну діяльність (С. 122).

У третьому розділі «Специфіка функціонування інструментального знання у глобальній діяльності інформаційного суспільства» зосереджується увага на діяльнісному змісті функціонування інструментального знання у соціальній сфері завдяки здійсненню аналізу ролі інструментального знання в інформаційно-комунікативних технологіях, використання його як засобу вирішення проблем інформаційного суспільства та розгляд можливостей використання у сфері освітніх послуг. Формується інтегральна синтетична

єдність знання у вирішенні соціальних проблем інформаційного суспільства обґрунтовується особливе значення інструментального знання для здійснення соціально-культурної експертизи. У сучасних умовах за допомогою експертного знання вирішуються проблемні ситуації практично в усіх сферах людської діяльності, у тому числі в сфері управління, політики і науки, тобто у працівників з'являється потреба у оволодінні інструментальним знанням особливого типу, коли відбувається своєрідне поєднання фундаментального формалізованого знання з необхідністю його практичного спрямування, такий підхід яскраво характеризує феномен технонауки.

Дисертантом було продемонстровано оригінальний підхід у підрозділі 3.3. стосовно виявлення особливостей застосування інструментального знання у сфері освітніх послуг, звертається увага на те, що в інформаційному суспільстві домінуючу роль відіграє теоретичне знання, яке постійно оновлюється та ускладняються – це спонукає до розвитку вміння працювати з величезними масивами інформації, постійного навчання та перепідготовки на базі університету. В умовах, коли освіта сучасної людини стає безперервною, саме оволодіння інструментальним знанням, вміння швидко, відповідно до обставин здобувати необхідне знання, перетворювати його на компетенції стає дуже важливим.

У висновках Скиби І. П. розгорнуто формулює основні теоретичні та практичні підсумки проведеного дослідження, визначає перспективні напрями подальших досліджень.

Окремо слід відзначити структурну логіку, впорядкованість дисертаційної роботи, зокрема, кількість сформульованих завдань відповідають кількості висновків. Обсяг дисертації Івана Петровича також відповідає діючим вимогам щодо кандидатських дисертацій з гуманітарних дисциплін: загальний обсяг дисертації складає 226 сторінок, основна частина дисертації має обсяг 195 сторінок, список використаних джерел містить 324

одиниці.

Загальна позитивна оцінка дисертаційного дослідження не знімає ряду зауважень і побажань, реалізація яких, на наш погляд, поліпшила б дисертаційний текст і обґрунтованість тих пропозицій, які виносяться автором до розгляду. Зокрема:

1. Визнаючи розгорнуте обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження інструментального знання у першому розділі дисертації, на наш погляд невірною була практично відмова від звернення до кантівського проекту метафізики як науки, що починається з тези про те, що «досвід ніколи повністю не задовольняє розум», та з поступовим переходом до вирішення проблем пізнання в контексті гегелівської метафізики на ім'я «діалектика».

2. У дисертаційній роботі доводиться «прихильність» автора до визнання формування специфіки інструментального знання саме в умовах постнекласичної раціональності (п. 2.1, 3.2. тощо), але, що саме притаманне наряду постнекласичної соціальної раціональності та, наприклад, такої категорії як соціальний конструкт, які правила визначають їх особливості щодо конструювання картини соціального світу в глобалізованій сучасності не набули, на нашу думку, конкретного оформлення у тексті та висновках дисертації.

3. Принциповим, на нашу думку, була б демонстрація автором розуміння такої організованої соціоформи як взаємовимірність інформації та знання у контексті базової складової концепту інформаційного суспільства.

Разом із цим, зазначені зауваження не мають суттєвого впливу на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Скиби І.П. Робота виконана на високому фаховому рівні, чітко сформульована авторська позиція, у тексті системно розкривається концепція дисертаційного дослідження. Аналіз дисертаційної роботи, автореферату й переліку опублікованих наукових праць Скиби Івана Петровича надає підстави зробити такий висновок: дисертація

«Інструментальне знання в контексті соціальної діяльності в інформаційному суспільстві» за актуальністю та глибиною, обсягом і оформленням, повнотою викладу її основних положень і результатів у публікаціях відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 до кандидатських дисертацій, а її автор, Скиба Іван Петрович, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Доктор філософських наук, професор
професор кафедри соціальної філософії та філософії освіти
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова

